

A vallás megnyilvánulásai. Bevezetés a vallástudományba

Voigt Vilmos

Voigt Vilmos *A vallás megnyilvánulásai*¹ című munkája a vallástudomány – kiváltképp annak összehasonlító ága – történetének és eredményeinek a szerző egyetemi előadásorozatából származó, nagy ívű áttekintése. Szerves folytatása *A vallási élmény története. Bevezetés a vallástudományba* (Timp Kiadó, Budapest, 2004) című kötetnek, amelyben a témakör hatalmas voltára és a könyv terjedelmi korlátaira való tekintettel a szerzőnek erősen szelektálnia kellett, s csak a legfontosabb tudományos eredményeket mutatta be. Azonban jelezte, hogy melyek azok a területek, amelyek kimaradtak, és ezek bele is kerültek a most vizsgált műbe. Ám míg *A vallási élmény története* egyetemi tankönyvnek és ismeretterjesztő műnek is készült, addig *A vallás megnyilvánulásai* már kifejezetten azoknak íródott, akik folklorisztikai és etnológiai előismeretekkel is rendelkeznek. „Vagyis nem teológusok és nem is laikus hívő/hitetlen fiatalokhoz szólok, hanem vallástudományi felfogásban a társadalomtudományok iránt érdeklődők számára.”²

Ez a hangnembváltás érezhető is e műben. Az előző könyv szerkezete, felépítése rendkívül logikus és könnyen követhető – az ismertetett hatalmas adatmennyiség ellenére –, és a szerző gondot fordít rá, hogy mindvégig vezesse az olvasót, előre utalva arra, hogy mi és miért fog még következni, valamint visszautalva a más kontextusban már elmondottakra. Ott még inkább a vallástudomány alapkategóriáit és azok időbeli alakulását mutatta be, a velük foglalkozó legjelentősebb szerzők művei alapján, a leírtakat alaposan végiggondolva, a hangsúlyokat figyelmesen 'kiporciózva'. *A vallás megnyilvánulásai* című kötetnek azonban már sem a szerkezete, sem a belső kohéziója nem ennyire erős: a témák és a fejezetek sorrendjének a logikája nem mindig világos; kissé esetlegesnek tűnik, hogy miért éppen az adott tárggyal foglalkozik, és azon belül is mivel alaposabban, felületesebben vagy egyáltalán nem.

Könyve bevezetőjében Voigt elmagyarázza, hogy kétrészes vallástudományi áttekintésének tárgyai, a „vallási élmény” és a „vallási megnyilvánulás”, összefüggenek egymással. Ugyanannak a dolognak – azaz valószínűsíthetően a vallási jelenségnek – a két aspektusát képezik, hiszen a megnyilvánulás az emberig eljutó üzenet, az élmény pedig annak befogadása. Az első részben messze a legnagyobb arányban a kereszténység vallási jelenségeivel foglalkozott – már-már azt a benyomást keltve az olvasóban, hogy előzetes ígérete ellenére mégiscsak a többi vallás fölé helyezi azt. E második kötetben már megkísérelt kevésbé egyoldalú lenni, és olyan vallásokból is említ példákat, amelyekről az előző kötetben kevesebb szó esett. E törekvése azonban nem sikerült maradéktalanul, hiszen számos keleti vallás, így például a hinduizmus, továbbra is marginális szerepet kapott.

¹ Budapest, Timp Kiadó, 2006

² Voigt 2006: 5.

Voigt *A vallás megnyilvánulásai* fontos elemének tartja a sokrétűséget, azt, hogy számos utalást tesz valláson kívüli jelenségekre és területekre is. Ezzel magyarázza – nehezen érthető módon – könyvének azt a zavaró hiányosságát, hogy nem mindig lehet tudni, mit is állít valójában az általa ismertetett szerző, és mit saját maga. Sokszor komoly nehézséget okoz kideríteni, hogy az éppen bemutatott szerzőnek mi is az álláspontjuk, mert elveszünk a rájuk, valamint a hozzájuk kapcsolható kutatásokra és eredményekre való utalások adattengerében. Az ismertetett művekhez fűzött kritikáiban nem fedezhetők fel koherens szempontok. Táblázatai, ábrái nehezen vagy egyáltalán nem érthetőek, mert vagy nem fűz hozzájuk az értelmezést segítő magyarázatokat, vagy azok nehezen követhetőek. Mindezt Voigt saját maga is elismeri, és azzal magyarázza, hogy túl gyorsan kellett megírnia ezt a folytatást, és még a szakirodalmat sem volt ideje átolvasni.

Voigt azonban ismét bebizonyítja, hogy vérbeli tanár: hallgatói, tanítványai és a szakma számára rendkívül alapos és strukturált irodalomjegyzékkel szolgál. Ennek bevezetésében nagyvüen értékeli is a magyar és nemzetközi szakirodalmat, rámutatva az eddig folyt kutatások hiányosságaira és üres területeire, a szakma figyelmét azokra a témákra irányítva ezzel, amelyekkel érdemes foglalkozni a siker reményében. Véleménye szerint a két és fél évszázados magyar vallástudomány sokkal jelentősebb, mint azt általában gondolják, de mivel kis kultúra vagyunk, nem lehet tőlünk elvárni e tudományág minden szférájában eredeti kutatásokat és zseniális eredményeket. Azt is megjegyzi, hogy bár félezer éve jelennek meg hazánkban vallástudományi munkák, sok nemzetközi eredményt tartalmazó mű nincs még lefor-

dítva magyar nyelvre. Például indiai filozófiával foglalkozó művek sem állnak rendelkezésre magyarul kellő számban, s a megjelentek sem mindig használhatók tudományos célokra, mivel nem tartalmazznak filológiai jegyzetanyagot.

A „vallási élményt” a középpontba állító első részben Voigt megkísérelte definiálni a vallást és az ahhoz tartozó jelenségek körét, valamint megpróbálta a vallástudomány helyét megtalálni – kialakulása történetének áttekintése révén – a többi tudomány között. Tisztázta a vallástudomány átfogó tudományterületét alkotó egyes diszciplínák „felségterületét” és egymáshoz való viszonyát is, és bemutatta alapfogalmait. A „vallás megnyilvánulásaira” fókuszáló második, most vizsgált könyvében az alábbi témákkal foglalkozik – mindegyikkel sokkal részletesebben, mint az első műben bármelyikkel: a vallás megnyilvánulásának folyamata; a lélekhitek fejlődési fokozatai; az idő és a tér vallási dimenziói; a vallás szolgálai; a sámánizmus; a vallások társadalomtörténeti formái és azok változásai a szekták, az új vallási mozgalmak, valamint az ateizmus hatására; befejezésül, az összehasonlító vallástudomány teljes módszerét illusztrálandó, hosszan ismerteti a magyar ősvallás kutatásának történetét.

Voigt kitüntetett témái közé tartozik a sámánizmus, amely szerinte nem tekinthető vallásnak, ám az ezzel foglalkozó fejezetből nem derül ki világosan, hogy miért nem. Viszont a „sámán” szó etimológiájának magyarázata értelmetlenül nagy hangsúlyt kap.

A vallások társadalomtörténeti formáit leírni szándékozó fejezetben Voigt közli, hogy: „A társadalomtörténet minden ízében módosítja a világméretű, évezredek átívelő vallásokat is.”³ Kiindulópontot és kategóriákat keresve a

³ Voigt 2006: 122.

társadalomtörténeti leíráshoz, a vallás eredetére vonatkozó elképzeléseket és tipologizálási kísérleteket igyekeznek bemutatni. Hegelből indul ki, majd részletesen elemzi a vallást pszichológiai nézőpontból megközelítő klasszikus pszichoanalitikusok – Freud, Jung, Fromm – munkásságát, végül megállapítja, hogy tipológiáikat nem lehet használni kiindulópontként a vallás társadalomtörténeti formáinak megalkotásához. Ugyanakkor szociológusokat, akiknek a megközelítési módjai és kategóriái a legközelebb állnak a társadalomtörténeti nézőponthoz, és akik igazán sokat foglalkoztak a vallással, alig említ meg. Különösen érdekes, hogy Max Weber sem a saját jogán hozza fel, hanem Lukács József miatt, akinek a munkáit viszont hosszan elemzi. Vele kapcsolatban arra a következtetésre jut, hogy Lukács nem értette meg a vallást, de legalább nem csupán marxista ellenpropagandára használta a vallástudományt. Habár Weber kategóriáira valóban nem lehet konzisztens társadalomtörténeti leírást építeni, de munkássága annyira megkerülhetetlen a vallásszociológia területén, hogy mellőzése érthetetlen, hiszen vitathatatlanul jelentős lépéseket tett a vallások tipologizálásában, és módszere is összehasonlítható, mint Voigté.

A szektákat és az új vallási mozgalmakat bemutató fejezetben a szerző – annak ellenére, hogy állítása szerint kötetében nem idézett „kifejezetten propagandisztikus és teljesen elhibázott műveket” –, hosszan ismertet egy szovjet könyvsorozatot, aminek a szükségességét azzal indokolja, hogy a vallás volt a szovjet ideológiai harc egyik fő terepe. Ő maga jelenti ki, hogy e munkák szakmailag rendkívül alacsony színvonalúak, és megállapításuk alapvetően különböznek a nyugati tudósokétól. Számomra érthetetlen, hogy akkor miért szentelt oly nagy teret a

bemutatásuknak, miközben fontos területeket – például a vallásszociológiát – helyhiányra hivatkozva, teljesen kihagyott. Azt a kérdést sem tárgyalja, hogy az egyházak miért ellenségesek a szektákkal, amire pedig Max Weber kimerítő és a mai napig releváns magyarázatot adott⁴.

Voigt az utolsó fejezetben a magyar ősvallás kutatásának a történetét mutatja be részletesen. Mindent megtudunk arról, hogy ki, mikor, milyen művet, milyen motivációval, kivel vitatkozva és kinek a munkásságára építve írt a témáról. Megismerjük a szerző véleményét is e részletekről, valamint azt, hogy mivel nem foglalkozik e témakörben, és hogy mi nem készült el a mai napig. Ám hogy konkrétan mit is írtak a megemlítették a magyar ősvallásról, az csak töredékesen, a rendkívül figyelmes olvasó számára derül ki. Voigt is tisztában van ezzel, mert ismertetése végén megjegyzi: „Minthogy nem az volt a célom, hogy e helyen pozitív, deskriptív módon bemutassam, milyen is lehetett a ’magyar ősvallás’ – ezt a fontos feladatot is más alkalomra kell hagynom.”⁵ Csak remélni tudjuk, hogy könyve olvasóiban marad még érdeklődés megismerni magukat a teóriákat is.

Az utószóban Voigt külön megjegyzést szentel annak, hogy mire nem tért ki könyvében: egyrészt politikai témákra, másrészt a tudomány és a vallás „harcára” – hiszen ez szerinte inkább egyes magyarázók tudatában, semmint a valóságban dominál –, valamint arra sem, hogy a „hagyományos” vallások milyen válaszokat adnak az új vallási mozgalmak jelentette kihívásokra. Majd közli: „Természetesen a magunk korából, ismereteinkből és mindennapi gyakorlatunkból indultam ki a vallások értelmezése során is. Más nem is tehetnék. Ám minél

⁴ Lásd: Weber 2005.

⁵ Voigt 2006: 280.

inkább érvényes megállapításokat teszek a mi korunk vallásaira vonatkozóan, annál kevésbé pontos ez a televízió és a nyomtatás, a puskapor és az Ausztrália felfedezése előtti korra vonatkozóan. Amikor mi a vallással foglalkozunk, a magunk reményeit és korlátait jelenítjük meg.”⁶ Ezek a mondatok alapjaiban érintik mind a művet, mind e tudományág módszertanát, ezért – véleményem szerint – bővebb kifejtést igényeltek volna, és hangsúlyosabb helyet, mint az utószó.

Voigt Vilmos művének egészéről elmondható, hogy szórakoztató, szövegét átszövik az ironikus, olykor szarkasztikus, de minden esetben pontosan célzott és nem bántó megjegyzések az ismertett szerzők tudományos elméleteire,

azok esetleges magánéleti hátterére és a vizsgált korra vonatkozóan. Ám ez a humoros és szórakoztató jelleg sem csillog már oly fényesen és intenzíven, mint a megelőző kötetben.

Felhasznált irodalom

- Voigt Vilmos 2006: *A vallás megnyilvánulásai. Bevezetés a vallástudományba*. Budapest, Timp Kiadó.
- Weber, M. 2005: *Vallásszociológia. A vallási közösségek típusai*. Budapest, Bertalan László Társadalomtudományi Könyvtár, Helikon Kiadó.

⁶ Voigt 2006: 296.

Mahārāṇi devī dāsī
(Banyár Magdolna)